

EGY POZSONYI MISSZIONÁRIUS JAPÁNBAN BETTELHEIM JÁNOS BERNÁT

György BÁNDY¹

ABSTRACT

The aim of this paper is to present the life and work of the Pressburg's Jew, Bernard Jean Bettelheim, who later was working as an Anglican missionary. An important time for him was the eight years of work in Okinawa (1846 - 1854). During this time he dealt with the translation of some books of the New Testament and the basic theses of Ryūkyū grammar they also were printed. After moving to the United States, he remained active as a preacher.

KEYWORDS

Bettelheim, Ryūkyū, Okinawa, Bibletranslating, Grammer

Bettelheim János Bernát, vagy a későbbiekben hivatalosan használt nevén Bettelheim John Bernardé (バーナード・ジャン・ベッテルハイム, 伯德令 vagy 伯特令) Pozsonyban született 1811-ben. A helyi zsidó Bettelheim Hájim fia, aki már kilencévesen megvillogtatta tehetségét, ugyanis németül, franciául és héberül is olyan jól beszél, hogy verseket írt ezeken a nyelveken². Hogy még jobban kibontakoztathassa tudásszomját, szülei Třebíčbe küldték a nagybátyjához, aki „nagy jeshivát vezetett”³. Később Pesten, Debrecenben és Nagyváradon is végezte tanulmányait, amit Padovában fejezett be és vette át orvosi diplomáját 1836-ban.

Mint orvos elsősorban a kolerát tanulmányozta Itáliában, főleg Triesztben, Nápolyban és Udinében, de ellátogatott a Földközi tenger szigeteire is, Szicíliába, Máltára, illetve Görögországba.

Az oszmán – egyiptomi háborúban (1839 - 41) Mohamed Ali egyiptomi alkirály (1769 - 1849) alatt szolgált, mint hajóorvos. Később Szmirna mellett ezredorvossá léptették elő. Ebben az időben kezdte tanulmányozni a Bibliát s egy anglikán misszionárius által a keresztség szentségében is részesült. Eltökélt és eléggé önfejű ember volt, amely a keresztség által sem csillapodott benne. Jó példa erre, hogy a hitbuzgóvá vált keresztyén Bettelheim a szmirnai rabbival olyannyira belebonyolódott a köztük kiélesedett hitvitákba, hogy „*La ruine du Talmud*” (A Talmud romja) címmel röpiratot írt. Mivel a helyi hatóságokkal is meggyűlt a baja, ezért Londonba távozott.

Bettelheim Londonban sem talált megértésre. Az Anglikán Egyház nem engedélyezte, hogy aktívan szolgálatába álljon, mivel nem volt brit egyetemi végzettsége, valamint csak rövid ideje tért át a keresztyén hitre. Ennél fogva megértést keresett a Londoni Zsidó Társaságnál (*London Jews' Society*), amely a kitért zsidókat gyűjtötte egybe, de mivel nem talált, így ismét visszatért az anglikánokhoz.

Ez idő alatt Bettelheim olyan jelentős misszionárius személyiségekkel ismerkedett meg mint Peter Parker (1804 – 1888, Kínában működő orvos-misszionárius), Karl Friedrich August Gützlaff (1803 – 1851, porosz lutheránus misszionárius Kínában, a kínai bibliafordítás

¹ PaedDr. Bándy György, PhD, SHA SSOŠ Šamorín, juraj.bandy@gmail.com

² Az Ujvári: Magyar Zsidó Lexikon később Bettelheim személyét olyan magasra helyezi, hogy „28 nyelven beszélt”, konkrét nyelveket azonban nem nevez meg.

³ Ujvári, Imre: Magyar Zsidó Lexikon. Budapest, 1929, 115. old.

kulcsfontosságú szereplője) vagy David Livingstone (1813 -1873, skót orvos-misszionárius, Afrika-kutató). Ezek a találkozások nagy hatással voltak rá közelgő elhatározásában, miszerint ő is missziós szolgálatba áll.

Ezt az elhatározását az is erősítette, hogy Angliában nem óhajtották elfogadni eddig tanulmányait, ezért Oxfordban vagy Cambridge-ben kezdett tanulni, miközben „mindenkivel bizalmatlan volt, aki röviddel ezelőtt a zsidóságból kivált”⁴ Ezen fellépése abból a szempontból is figyelemreméltó, hogy ő is a keresztyénséget felvevő zsidók csoportjához tartozott.

Bettelheim feleségül vette Elisabeth Mary Barwickot (1821 - 1872) egy cérnagyártó lányát, akitől 1844-ben született első lánya, Victoria Rose (1844 - 1912). A lány névadója és keresztaja az a Sir George Rose, aki abban az időben a keresztyénné konvertált zsidók vezetője volt Londonban. Ennél a lépésnél is megfigyelhető Bettelheimnél az a kettősség, hogy annak ellenére, hogy keresztyén hitre tért, népe felé is ápolt bizonyos kapcsolatot, mindazok ellenére, amit a konvertált zsidókkal kapcsolatban érzett.

Mivel sok nézeteltérése volt különböző keresztyén szervezettel, többek között a keresztyénné vált zsidókkal foglalkozó *London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews*-szal (A zsidók körében a keresztyénséget népszerűsítő londoni társaság), ezért elfogadta a *Loochoo Naval Mission* (1843 – 1861 között működő anglikán misszió a Ryūkyū-i Királyságban, alapítója Herbert John Clifford kapitány) felkérését és Nahába (Okinawa szigete) utazott.

Bettelheim nagy öröme sikerült magát misszionáriussá kineveztetni, de az általa ismert és áhított Közel-Kelet helyett a Távol-Keletre irányították. Feleségével és lányával együtt indult el Portsmouthból 1845. szeptember 9-én. Hong Kongba már, mint négytagú családfő érkezett, ugyanis az úton megszületett fia, Bernard James Gützlaff Bettelheim (1845 - 1910). Néhány hónappal később családjával továbbutazott Okinawára (érkezésének időpontja 1846. április 30), az akkor még önálló Ryūkyū- Királyságba. Itt született meg harmadik gyermekük 1848. december 8-án. Lánya, Lucy Fanny Loochoo lett az Okinawán született első európai. A családdal tartott továbbá Jane kisasszony⁵, a gyerekek tanítónője, valamint a kantoni származású Liu-Yu-Kan mint tolmács.

Annak ellenére, hogy Okinawába érkezésekor a helyi kikötő-felügyelő kinyilvánította nemtetszését, miszerint a keresztyénség betiltása ellenére misszionárius lépne a sziget területére, Bettelheimnek sikerült családját és poggyászát a partra szállíttatni. A helyi lakosság az idegennek – leginkább a hölgyekre való tekintettel – átengedte egy éjszakára a Gokoku-ji templomot. Ebből az elszállásolásból alakult ki Bettelheim következő konfliktusa, ugyanis a település vezetőinek kérésére sem kívánt kiköltözni az eltöltött éjszaka után a szentélyből, hanem nyolc évig lakhelyeként használta. Ráadásul a szentélyből eltávolította a különböző vallási tárgyakat, amivel a keresztyénségnek első győzelmét próbálta hangoztatni.

Ezzel a belépéssel nem váltotta ki a helyiek jóindulatát, akik a nehéz természetű Bettelheimet minden egyes külföldi hajóra szerették volna felszállíttatni. Az Okinawán tartózkodó franciák 1848-ban elhagyták a szigetet, Bettelheim azonban 1854 júniusáig kitarthatott missziós területén. Mivel Bettelheim a brit korona alattvalója volt, az idegen hajók nem vállalták érte a felelősséget, ezért nem vették a fedélzetükre, bár a ryūkyū-i hatóságok ezt nagyon erősen szorgalmazták. Bettelheim többször kijelentette, hogy amennyiben a missziós társaság visszahívna őt küldetéséből, ő visszaadja brit állampolgárságát.

Okinawán Bettelheim idejében kettő francia nyelvű katolikus misszionárius tevékenykedett 1846 és 1848 között: Pierre-Marie Leturdu (1848. augusztus 27-én elhunyt Okinawát) és Mathieu Adnet (1848. július 1-én elhunyt). A ryūkyū-i vezetőség a misszionáriusok kérdésében Kantonnal is felvette a kapcsolatot, járjon közbe a helyi francia és

⁴en.wikipedia.org/wiki/Bernard_Jean_Bettelheim (2020.3.20.)

⁵Pontosabb információ nincs róla.

brit követségeknél, hogy a hittérítőket távolítsák el a szigetről. A kínaiak néhány próbálkozás után informálták a ryūkyūiakak, hogy habár nem tudják előmozdítani a misszionáriusok eltávolítását, azt tanácsolják, tegyék minél lehetetlenebbé a hittérítők ottlétét és tevékenységét, hogy maguktól kívánják elhagyni Okinawát.

Bettelheim erőszakosan beleavatkozott a Brit Birodalom külpolitikájába is. 1849. március 8-án Matheson kapitány parancsnoksága alatt kikötött a *HMS Mariner*. A hajóskapitányt és a tiszteket a ryūkyū-i vezetőség vacsorára hívta meg, amit Bettelheim készséggel tolmácsolt is. A bankett keretében azonban Bettelheim meggyőzte a kapitányt, hogy vonuljanak át az ő házába – azaz a Gokoku-ji templomba. Ettől a hallatlan lépéstől indítva a narai hivatal petíciót nyújtott be, hogy Bettelheimet azonnali hatállyal távolítsák el a szigetről. Bettelheim azonban szintén petícióval élt a Brit Haditengerészt felé, hogy haladéktalanul torolják meg az ellene elkövetett károkat. Bettelheim levele azt váltotta ki Londonban, hogy Viktória királynő levelében kérte a narai hatóságot, hogy jobban értékelje a misszionárius tevékenységét.

Bettelheim jobb helyzetbe való hozatala természetesen nem volt releváns lépés a ryūkyū-i vezetéstől. Ezt ellenőrizendő kötött ki 1851 szeptemberében Cracford kapitány parancsnoksága alatt a *HMS Reynard* és egy hétig horgonyzott Nahában. A kapitány banketten volt hivatalos a helyi tartományvezetőnél, ugyanakkor hajóján ő is vendégül látta a város előljáróit. Bettelheim ellátását a ryūkyū-i kormány vállalta, szabad mozgása azonban korlátozva volt. Lord Henry John Temple Palmerston (1784 - 1865) külügyminisztériumi titkár (később brit miniszterelnök) ezért levelet intézett Ryūkyū-ba, amelyben felhívta a figyelmet, hogy a következő brit hajók látogatása nem kell, hogy barátságos legyen, amennyiben Bettelheim helyzete nem javul azonnali hatállyal.

Ennek a folyamatnak az ellenőrzésére kapott kiküldetést T.T. Meadows tolmács, aki úgy nyilatkozott Bettelheimről, mint aki hatalmat szeretne kivívni magának a szigetországban, amiből aztán a konfliktusai is fakadnak. Meadows jelentése alapján a Brit Haditengerészet ezután már teljesen más meglátásban figyelte Bettelheim működését.

Bettelheim helyzetét különösen megnehezítette, hogy tolmácsával, Liu-Yu-Kan-nal, aki Hong Kongban csatlakozott hozzá, 1849 márciusában összeveszett, s ettől kezdve a misszionárius igyekezett ellehetetleníteni őt.

Bettelheim megpróbált békülékeny hangnemet megütni a helyi szervekkel: felajánlotta, hogy tanítani fog angol nyelven kívül geográfiát és asztronómiát is. Orvosi segítségét is szolgálatba helyezte, amit naplójában „*English Free Hospital*”-ként (Angol Ingyenes Kórház) nevez meg. Ez lehetett a mai Japán területén működő első nyugati nyilvános kórház, bár látogatottsága és felszereltsége lényegesen szerényebb volt, mint pl. a Hepburn-féle kórház.

Mіндеzen szolgáltatások azonban nem hatottak kellően Okinawa vezetésére, helyette kineveztek mellé egy tütort, aki kínai nyelven tanította őt. A tutor segítségét azonban elsősorban missziós tevékenységének megalapozására, illetve a Biblia fordításának alapjaihoz való tudás megszerzésére szerette volna kihasználni, amit azonban az okinawai helyhatóság nem tudott támogatni.

A helyi lakosságnak meg volt tiltva, hogy Bettelheimékkal kapcsolatba kerüljenek. A vásárláskor az árusok elhagyták standjaikat, üzlethelységeiket, Bettelheim pedig kiválasztotta a szükséges árukat, majd annyi pénzt hagyott a pulton, amennyit jónak látott.

A misszionárius nagyon durva módszereket alkalmazott a hittérítésre. Családi házakba ment be hivatalosan, hogy ott prédikáljon, nyilvános gyűléseket zavart meg, valamint a Shuri vár kapujánál hangosan prédikált. 1850. január 6-án, amikor egy családi házból lett kidobva, egy csoport őt megverte és megkövezte (a megkövezés nem volt bizonyítva, Bettelheim erről a naplójában számolt be). Pár órával később a felesége talált rá az utcán, aki aztán hazakísérte a sebesült misszionáriust. Az incidens nem volt hivatalosan kivizsgálva, ha Bettelheim panasszal élt volna, magánlaksértés vádjával lehetett volna ellenlépést kezdeményezni.

Annak ellenére, hogy a helyi lakosság és a Ryūkyū-i Királyság vezetése is nagy ellenszenvvel viselte Bettelheim jelenlétét és működését, egy misszionárius meggyilkolása hatalmas nemzetközi felháborodást (ha más eseményeket nem is) váltott volna ki a szigetország ellen, amit mindenki szeretett volna elkerülni.

Ugyanakkor a helyi lakosság sem maradt tétlen Pierre-Marie Leturdu francia katolikus misszionárius szerint, aki nem kevesebbet állít, minthogy hatósági engedéllyel Bettelheim prédikálása közben kinyilvánítva nemtetszésüket „ürülékkel teli vödörket tettek lábához”⁶.

Bettelheim ezzel a magatartással felhívta magára a figyelmét, mint Satsuma daimyōjának, mint pedig az Okinawán tartózkodó kínai illetékeseknek, akik jelentették a brit hivatalokban az ő tevékenységét és viselkedését. Ennek ellenére a missziós társaság továbbra is támogatta a működését anyagi oldalon is.

George Smith hongkongi anglikán püspök (1815 – 1871, az első anglikán püspök Hong Kongban 1849-1865) személyesen érdeklődött Bettelheim felől, ezért 1851. október 3. és 10. között személyes látogatta meg a hittérítőt Nahában.

Bettelheim okinawai tartózkodása során naplót vezetett és széleskörű levelezést folytatott, amiben többek között leszögezi, hogy megtanulta a ryūkyūi nyelvet, valamint említést tesz arról, hogy teológiai eszmecserét folytat helyi lakosokkal. George H. Kerr⁷ történész szerint azonban „ezek a kijelentések durva túlzások, félreértések Bettelheim részéről vagy merő fikció”⁸.

A brit kormány többször próbált közbenjárni Bettelheim érdekében a ryūkyū-i hatóságoknál, de ő a helyi szokások semmibevevételével egyre rontotta pozícióját. Ezt erősíti meg a személyét nagy alaposággal kutató Jenkins, aki úgy vélekedik, Bettelheim személyisége megosztó, „eltökélt és intoleráns, de magatartása a misszionáriusok között egyáltalán nem volt különleges”⁹. Szolgálatait továbbra is minden eshetőségnél felajánlotta az éppen kikötő európai és amerikai hajóknak.

Bettelheim jelenlétét és helyismeretét szerette volna kihasználni a brit kormány is. A misszionárius felkérést kapott, hogy járjon közbe a ryūkyū-i hatóságoknál egy brit-ryūkyū-i kereskedelmi egyezmény megalkotásában. Mivel azonban a Ryūkyū-i Királyság Satsuma tartománnyal (Kyūshū szigete) volt szoros kapcsolatban, valamint részben függött Kínától is, ezért a helyi vezetőség nem vállalta fel a japán izolációs politika¹⁰ megsértését, annál is inkább, mivel nem volt felesleges gazdasági erőforrása, amivel kereskedhetett volna. Látva ezt a brit diplomácia, hogy sem a Ryūkyū-iak nem hajlandók felvenni érdemben a kapcsolatot, sem Bettelheim nem tud áttörést elérni a kérdésben, az ügyet ejtették.

Ezzel a hivatalos kapcsolat-felvételi kísérlettel még inkább megerősödött a Bettelheim működésének megfigyelése a ryūkyū-i hatóságok által. A lakásaként szolgáló Gokoku-ji templom elé őrt állítottak, illetve kb. 100 fő lett megbízva a szigeten, hogy figyelje a misszionárius és családja tevékenységét.

Bettelheim 1853 májusában a nagy hírű Matthew Calbright Perry amerikai tengernagy (1794 - 1858) segítségére lehetett. A helyi misszionárius a tengernagy kínai tolmácsával, S. Williams- szel nem értették meg jó egymást. Bettelheim a közös tárgyalások szüneteiben megpróbálta Perry támogatását megnyerni, a tengernagy azonban diplomatikusan elutasította.

⁶ British Library, 2017. 5.8.: <https://blogs.bl.uk/asian-and-african/2017/05/okinawan-manuscripts-digitised.html> (2020.4.12.)

⁷ George H. Kerr (1911 - 1992) - amerikai diplomata a 2. világháború alatt, számos tanulmánykötete jelent meg Taiwan és Ryūkyū történelméről politikai és gazdasági állapotáról a világháború utáni időszakban.

⁸en.wikipedia.org/wiki/Bernard_Jean_Bettelheim (2020.3.20.)

⁹Jenkins, A.P.:The Journal and Official Correspondence of Bernard Jean Bettelheim, 1845-1854, Part I (1845-51). In: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2948686/>, (2020.3.12.)

¹⁰Csupán Perry admirálisnak sikerül megnyitvatni Japánt a világ felé az ún. kanagawa-i egyezmény alapján 1854. március 31-én.

A misszionárius megpróbálta meggyőzni a tengernagyot, hogy szállítsa őt tovább Japán egyik fő szigetére, aminek Perry nem tett eleget. A tengernagy annak ellenére sem változtatott álláspontján, hogy naplójában úgy emlékezik meg Bettelheimről és családjáról, hogy megismerkedett a helyi misszionáriussal, aki már családjával nyolc éve lakik Okinawán a szigetlakók „kívánságával szöges ellentétben”¹¹.

Bettelheim aktivitása az amerikaiak felé ugyanakkor kivívta a ryūkyū-i hatóságok ellenszenvének újabb hullámát. Ebben a folyamatban a legszembetűnőbben a Tomoriban álló iskolaépület lefoglalása során vált aktívvá 1853. május 30-án. A sikertelen iskolaépület-foglalás ellenére Perry szeretne volna kihasználni Bettelheim pozícióját és tudását saját- és kormánya javára. A misszionárius utazási kérelmét továbbra is elutasította, viszont felkérte, hogy dolgozza fel a Ryūkyū-szigetek történelmét.

1853. június 6-án Perry nagyszámú katonaság élén Bettelheimmel (mint tolmács) belépést követelt a Shuri várba, hogy találkozzon végre. ShoTai-jal (尚泰, 1848-1979) a szigetek királyával. A misszionárius ezidáig nem kapott audienciát a Shuri várban.

Bettelheim legnagyobb misszionáriusi tevékenysége a *Plymouth* fedélzetén Perry jelenlétében elmondott két prédikáció 1853. június 26-án és július 2-án.

Bettelheim missziós tevékenysége annak ellenére, hogy a keresztyénség tanait nem sikerült széles körben elhintenie a szigetlakók között, mégis nagyon jelentősnek mondható.

George H. Kerr adatai alapján Bettelheim okinawai tartózkodása alatt csupán egy embert tudott megtéríteni, de őt is bebörtönözték a japánok tiltott hit megvallásáért. Miután azonban meglátogatta a börtönben, a hatóságok a férfit egy távolabbi börtönben helyezték el, ahol később elhunyt. Egy másik elbeszélés alapján azonban egy, a misszionárius tevékenységét figyelő őrt sikerült Jézus követésére csalogatnia, őt azonban „családja örültnek nyilvánította és ezért otthon megkötözte”¹².

Misszionáriusi munkásságának és személyiségének ellentmondó jellemzések láttak napvilágot. Earl Rankin Bull metodista misszionárius szerint Bettelheim azért nem tudott több szigetlakót keresztyén hitre téríteni, mivel „nem volt elég temperamentumos ahhoz, hogy sikeres misszionárius legyen”¹³. Jenkins szerint azonban a misszionárius személyisége nagyon megosztó volt, „eltökélt és intoleráns, de magatartása a misszionáriusok között egyáltalán nem volt különleges”.¹⁴ Mindenesetre elmondható, hogy nyolcéves munkássága alatt, ami a hívők számának növelését illeti, a XIX. századi átlagos misszionáriusi adatoktól jócskán elmaradt.

A Japánban tevékenykedő következő időszak misszionáriusainak munkásságát azonban nagyban elősegítette publikációival. Okinawán töltött éveit alatt lefordította az Újszövetség egyes részeit ryūkyū-i nyelvre, melyeket Hong Kongban adott ki 1855-ben *Ryūkyū-Yaku Fukuinsho* cím alatt. A kiadás a Loochoo Naval Mission támogatásával látta meg a napvilágot, ami Lukács és János evangéliumát, (*Roka den fukuinsho* [路加傳福音書], ill. *Yohan den fukuinsho* [約翰傳福音書]), az Apostolok cselekedetét (*Seisagenkō den* [聖差言行傳]) és Pál apostol Rómaiakhoz írt levelét (*Pōro ki Rōmabitosho* [保羅寄羅馬人書]) tartalmazta. A fedőlapra Márk 16.15 verse is felkerült: Menjetek el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek!

A bibliafordítás nyelve az azonban nem egységes. Úgy tűnik néhány esetben, hogy Bettelheim tudatosan átvett néhány részt a Gützlaff-féle kínai bibliafordításból, illetve ezt a fordítást alapul véve írta át Ryūkyū-i változatra. Mivel azonban a japán katakana írásmód nem

¹¹Perry, Matthew Calbraith: Személyesnapló, 61. old. In:

https://de.wikipedia.org/wiki/Bernard_Jean_Bettelheim, (2020.3.22.)

¹²Jenkins, A.P.: The Journal and Official Correspondence of Bernard Jean Bettelheim, 1845-1854, Part I (1845-51). In: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2948686/>, (2020.3.12.)

¹³Bull, Earl R.: Okinawa or Ryukyu – the Floating Dragon. Newark, 1958, 122. old.

¹⁴Jenkins, A.P.: The Journal and Official Correspondence of Bernard Jean Bettelheim, 1845-1854, Part I (1845-51). In: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2948686/>, (2020.3.12.)

adja vissza teljes egészében a Ryūkyū-i nyelvet, ezért az így írt bibliafordítást a mai japán olvasó, mint japán nyelvű bibliafordítást olvas és a nem a Ryūkyū-i változatot.

Az 1855-ös kiadás után megjelent a második kiadás 1858-ban ugyanazzal a bibliai tartalommal. Ez a kötet azonban bilingvális volt, a ryūkyū-i mellett kínaiul is megjelent. A könyv címlapja viszont változatlan maradt.

Bettelheim Nahában töltött évei alatt összeállította az első Ryūkyū-i –angol szótárt is¹⁵. Ennek ellenére nehéz meghatározni, hogy mennyire beszélte a helyi nyelvet. A Ryūkyū-sziget csoporton ugyanis különböző nyelvjárások mellett használatos volt az egységes japán nyelv (mely a főszigeteken volt használatos), a kínai, valamint a Ryūkyū-i Királyság adminisztrációja által használt kevert nyelv, mely a fent említett három nyelvből jött létre. A nyelvi sokszínűség ellenére feltérképezte a helyi nyelvtant is, melyet *Elements or contributions towards a Loochoon & Japanese grammar* (Elemek vagy hozzájárulások a loochoo és a japán nyelvtanhoz cím alatt adott ki¹⁶.

Az előszóban Bettelheim már megemlíti, hogy a japán nyelvtannal nagyon kevés a kapcsolata, mivel összesen háromszor volt alkalma a főszigetekről érkező japánokkal beszélni. A nyelvtani tudnivalók összeírására tett kísérletének kezdetét megörökítette naplójában is (1846. szeptember 10.) azaz csupán néhány hónappal Okinawára érkezése után, mely nagy eltökéltségre utal.

Nyolc év nahai tartózkodása után Bettelheim elhagyta Okinawa szigetét, amely szintén nem ment zökkenőmentesen. Felesége és gyermekei már 1854. február 8-án elhagyták a szigetet és Shanghaiba távoztak. A misszionárius csupán 1854. június 17-én, a ryūkyū-i hatóságok petíciójára reagálva hagyta el a szigetországot. A kiköltözéskor számos tárgyat vitt magával a Gokoku-ji templomból, de ezt a Ryūkyū-iak nem bánták, inkább még azt a pénzt is visszafizették neki, amit a szigetországban elköltött. Ebből is látható, mennyire megkönnyebbültek a helyiek, hogy megszabadultak az okvetetlenkedő misszionáriustól és családjától.

Bettelheim helyét G.H. Moreton lelkész vette át, aki 1854 februárjában érkezett Okinawára, azonban egyre romló egészségi állapota miatt 1855 októberében távozni kényszerült. Ezzel a Loochoo Naval Mission tevékenysége befejezte működését a Ryūkyū-i Királyságban, majd 1861-ben végleg megszűnt.

Bettelheim családjával eredeti elgondolása szerint Angliába készült visszatérni, de New Yorkban megszakadt az utazása. Letelepedett az Egyesült Államok Illinois államában, ahol farmot vásárolt. 1861-től lelkészként működött St. Anne-ban, 1862-től 1864-ig pedig Cayugában.

Az amerikai polgárháború során 1863 augusztusa és szeptembere között az illionisi 106. önkéntes ezredben, mint sebész szolgált őrnagyi rangban. Itt sem volt azonban felhőtlen körülötte az élet. Egy alkalommal a hadbíróóság ejtette a vádat ellene, hogy elmulasztotta megakadályozni egy katona halálát, azonban kétszer elítélték „sebesült katonák ételének elfogyasztásáért és a felettes parancs megtagadásáért”¹⁷.

Bettelheim 1865-től kápláni tisztséget töltött be és egy gyógyszertár tulajdonosaként működött Odellben. Eközben előadásokat tartott Okinawáról és Japánról. 1867-ben Brookfieldben, Missouri államban, mint orvos működött tovább s ott is halt meg tüdőgyulladás

¹⁵ A teljes szótár megtalálható digitalizált formában a https://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Or_40&index=0&_ga=2.198732396.294048008.1597674873-1996949793.1597674873oldalon (2020.4.12)

¹⁶ A teljes nyelvtan megtalálható digitalizált formában a http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Or_41oldalon (2020.4.14.)

¹⁷Lásd: Michael P. Williams: A „Loochooan” New Testament. In: <https://uniqueatpenn.wordpress.com/2014/07/25/a-loochooan-new-testament/> 2020. 3.10.

következtében. A brookfieldi temetőben (ahol felesége sírja is megtalálható) álló síremlékén a következő szöveg áll magyar fordításban:

Dr. B.J.Bettelheim lelkész
elhunyt
1870. február 9-én
59 éves korában

Okinawán hagyott rossz emléke ellenére Bettelheim tiszteletére a szigetországba érkezésének 80. évfordulója alkalmából emlékművet lepleztek le 1826. május 18-án egykori lakhelyén, a Gokoku-ji templom területén. Az emlékmű tíz különböző kőtáblát tartalmazott, melyek azokból az országokból származtak, ahol a misszionárius élete során megfordult. A feliratokon az országok nevei voltak olvashatók japán nyelven. Az emlékmű felső részén Dávid-csillag vésés volt látható, rámutatván a misszionárius zsidó gyökereire.

Az emlékmű a második világháború alatt megsemmisült az Okinawáért folyó csatában, de azóta egy új emlékmű hirdeti jelenlétét és munkásságát, mely 1954-ben, Bettelheim érkezésének 100. évfordulója alkalmából került leleplezésre.

A Japán Biblia-társulat 1996-os kampánya középpontjába szintén Bettelheim személyét állította.

Szülőhazájában Bettelheim munkásságáról fő műve, az Újszövetség néhány részének ryūkyū-i fordításának kiadásával emlékeztek meg, amely 1873-ban jelent meg Bécsben August Pfizmaier sinológus (1808 - 1887) támogatásával.

Össességében elmondható, hogy a kalandos életű és nem éppen könnyű természetű misszionárius életműve mégiscsak maradandó, annak ellenére, hogy hittérítői módszereit mára már senki sem támogatja.